

Het tekstloze epitaaf in Harkstede

EEN VAN DE MERKWAARDIGSTE KERKEN VAN NEDERLAND STAAT IN HARKSTEDEN, DANKZIJ DE OPDRACHTGEVER ERVAN, DE AL EVEN MERKWAARDIGE HENRIC PICCARDT. VANUIT ZIJN BUITEN KLEIN MARTIJN TRACHTTE HIJ DE REGIONALE PATRICIËRS NAAR DE KROON TE STEKEN. HENRIC BEHOORDE WELISWAAR ZELF NIET TOT DE KLASSE VAN DE HOOFDELINGEN, MAAR TROUWDE IN 1680 MET ANNA ELISABETH RENGERS, DIE WEL VAN ADELRIJKE AFKOMST WAS.

Mogelijk is het deze behoefte aan aristocratisch vertoon geweest die hem voor de gotiek deed kiezen toen hij tussen 1692 en 1700 op zijn kosten de kerk in Harkstede geheel liet herbouwen. Hierdoor immers leek de kerk veel ouder dan zij in feite was; alleen de toren was van middeleeuwse oorsprong.

Onder de kerk werd een enorme grafkelder aangelegd, een andere aanwijzing dat Piccardt met dit gebouw voor zijn familie een eerbiedwaardige traditie in scène wilde zetten, juist omdat hij daarop in het geheel geen aanspraak kon maken: hij kwam uit een predikantengeslacht waarvan de oorsprong in het graafschap Bentheim lag. Overal in de kerk vinden we het alliantiewapen Piccardt-Rengers, maar een grafmonument lijkt niet in de bedoeling te hebben gelegen, hoewel dat in een gebouw dat zozeer het stempel van de opdrachtgever droeg, eigenlijk wel voor de hand zou liggen. Piccardt zal ongetwijfeld de luisterrijke tombes hebben gekend die Rombout Verhulst, in die tijd de meest vooraanstaande beeldhouwer van de Republiek, in respectievelijk 1669 en 1672 voor de kerken van Midwolde en Stedum had gemaakt.

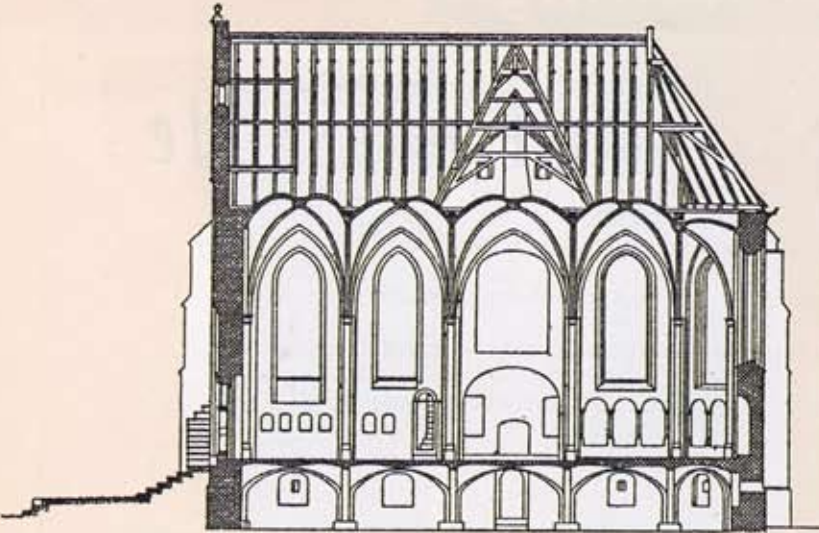
Mogelijk waren er financiële bezwaren voor een grafmonument van allure: om zijn sociale ambities te verwerkelijken had Piccardt, wiens vrouw weliswaar 32 kwartieren, maar helaas weinig kapitaal in haar huwelijk had meegebracht, zich diep in de schulden moeten steken. Stadhouder-Koning Willem III, met wie hij op goede voet stond en voor wie hij als een soort vertrouwenspersoon in Groningen optrad, had hem kort tevoren, in 1690, de middelen verschaft om de Fraylemaborg met landerijen en bijbehorende rechten te kopen. Al of niet gedwongen door deze geldelijke beperkingen koos de geleerde Piccardt, zo lijkt het, een veeleer intellectuele benadering: in plaats van een afzonderlijk grafmonument te laten plaatsen maakte hij nu de hele kerk tot zijn monument – wat wordt bevestigd door het Latijnse opschrift boven de ingang, waarin zelfbewustzijn en vroomheid samengaan.

In de grafkelder is echter wel een bescheiden epitaaf aangebracht, maar dat geniet door zijn tamelijk verborgen plek

FOTO INSTITUUT VOOR LITURGIEWETENSCHAP RUG

weinig bekendheid. Het opvallende eraan is dat een inscriptie ontbreekt, al moet wel bedacht worden dat tot aan het eind van de achttiende eeuw twee afzonderlijke opschriften ter weerszijden de beide echtelieden herdachten. Het is de vraag of deze teksten van het begin af aan waren voorzien. Henric zelf is de maker van het Latijnse grafschrift vol pre-romantische droefenis voor zijn veel jongere vrouw, die hem niettemin al in 1704 was ontvallen, terwijl bij Henrics eigen verscheiden in 1712 de predikant van Slochteren in wat slapper Latijn voor een passend grafschrift zorgde.

Lengtedoorsnede van de kerk in Harkstede; de grafkelder bestaat de volle lengte van de kerk (tekening naar M.D. Ozinga, Oost-Groningen, 's-Gravenhage 1940, p. 120)

Op het epitaaf zien we twee treurende putti links en rechts van een sarcofaag met daar bovenop een vaas waaruit een vlam komt. Onderaan vinden we een gevleugelde zandloper, een doodskop met twee gekruiste beenderen, een gebroken zuil en een terzijde gevallen brandende lamp – allemaal tamelijk algemene verwijzingen naar de dood en de kortstondigheid van het aardse bestaan. Geen enkel motief verwijst specifiek naar het stichtersechtpaar, zodat opnieuw vooral de kerk als geheel overblijft als hun monument.

Over de ontwerper of maker van het epitaaf is niets bekend. We weten echter dat Herman Collenius tegen 1700 een dubbelportret van Henric en Anna heeft geschilderd – het hangt tegenwoordig op de Fraeylemaborg. Misschien is Collenius ook de ontwerper van de allegorische prent die ter herinnering aan de stichting van de kerk werd gemaakt. De ingewikkelde visuele beeldspraak daarvan sluit goed aan bij de geleerdheid die Collenius in zijn werk zo graag mocht laten zien. Hij zou dan ook de ontwerper kunnen zijn van de eigenaardige voorstelling met de aanbidding van het Lam Gods op de steen bovenin de westgevel en van die met de Mannaregen op het koor.

Nog lastiger is het uit te maken wie het epitaaf en dan waarschijnlijk ook de beide andere stenen heeft gemaakt. De putti doen enigszins denken aan engeltjes bij Jan de Rijk, zoals ook de barokke kandelaber en de beide figuren in de steen boven de ingang. Van De Rijk is echter geen werk in steen bekend, wel van Cornelis Kooystra die wat later in Groningen werkte, maar een minder zware stijl had dan De Rijk. Dat het hier om importwerk van elders gaat, lijkt echter onwaarschijnlijk. Hoe dan ook, het epitaaf onderstreept op fraaie wijze de door Piccardt beoogde funeraire betekenis van deze kerk.

KvdP